Szék, ajtó, színház - A POSZT-ról

Most nagyon észnél kéne lenni.
A Pécsi Országos Színházi Találkozón a válogatók döntése alapján három előadással szerepelt a Nemzeti Színház, kettővel a debreceni Csokonai Színház; két rendezése volt látható Mohácsi Jánosnak és Zsótér Sándornak. Ez - bizonyos gyakran sulykolt fesztiválvezetői kinyilatkoztatás szerint - "joggal háborította föl a szakma egy részét", amely szerint a fesztivál feladata a szélesebb színházi paletta, valamiféle keresztmetszet megmutatása.
Kétségtelen: a felháborodásban van "jogos" elem, legalábbis ha a jogot és jogosságot a mostanság használatos, jogfosztott értelmében tekintjük; a POSZT programjában ugyanis nem (nagyon) volt látható, hogy az országban, a parlamentben más szelek fújnak. A válogatók (Szilágyi Lenke, Urbán Balázs, Vekerdy Tamás) úgy csináltak, mintha a legjobb előadásokat kellett volna kijelölniük - a kevés kötelező szempont mellett (például hogy legyen a programban két határon túli színház előadása is) saját egyéni mércéjük alapján dolgoztak. Az én egyéni mércém ugyan kihagyott volna egy-két előadást, és betett volna egy-két másikat, de a listát mindazonáltal úgy lehetett elfogadni, ahogy az normális: egy háromtagú zsűri véleményének összegzéseként.
A látottak alapján elmondható, hogy a mai magyar színház bizonyos műhelyekben jó formáját futja. A tudottak alapján pedig elmondható, hogy igen nehéz és egyre nehezedő körülmények közt teszi ezt: az anyagi megszorításokon, az igazgatókinevezések anomáliáin és ezek immár látható-tapasztalható gyakorlati következményein túl a nyílt és féktelen politikai nyomulás írná át a honi színházi térképet, egész pályás letámadást vezényelve a szakmai-esztétikai minőség és a művészi gondolkodás szabadsága ellen.
A POSZT-nak új művészeti vezetője van: Márta István, az Új Színház és a Művészetek Völgye igazgatója, aki a most zárult fesztiválon - saját frappáns meghatározása szerint - még csak a "jövőt készítette elő". De annyit már tud, hogy a szakma megosztott, és őszinte vehemenciával biztat bennünket arra, hogy tegyük már félre a megosztottság fölötti búslakodásunkat, esetleges indulatainkkal együtt. Merthogy közös nagy bajban vagyunk, ugye.
És tényleg. Együtt szomorkodtunk például azon, hogy a független színházak galádul kimaradtak az új előadó-művészeti törvényből. A szomorkodásról távol maradt az egyik meghívott, Vidnyánszky Attila, aki ezúttal nem a nagyjából közismert véleményét (nem kell nekik külön pénz, tagozódjanak be a kőszínházakba) üzente meg levélben a hallgatóságnak (mint szokta ezt tenni máskor), hanem a bocsánatkérését küldte, amelyet készséges megértéssel fogadott a fesztiválvezető. A bocsánatkérés előzménye a szakmai vitáról való meglehetős civilizálatlan, székborogatós eltávozás volt, mert egy kritikus és egy színész kételyeket fogalmazott meg a rendezésével kapcsolatban. Szóval az alternatív színházakról szóló szakmai beszélgetésen be kellett érnünk a fesztiválvezető azon értesülésével, hogy "Attilának markáns véleménye van a függetlenekről". Márta István amúgy együttérző volt a kisemmizett színházakkal; mintha - Vidnyánszkyval együtt - nem ült volna ott azon a magas szintű politikai egyeztetésen többször is, ahol kitörölték őket a törvényből. De hát ott ült.
Ugyanígy folyt a sajnálkozás a minisztériumi pályázat korábbi kurátorainak kirúgása és a megfelelőnek remélt újak beszuszakolása fölött.

Néhány kérés

Készül a jövő, miközben dübörög a jelen. Pécsett a színházi szakma egy része félni és igazodni látszott. Egy másik része dacol. Egy harmadik abban reménykedik, hogy a "jövő-előkészítő" elszabadult hajóágyú üzemmódját meg lehet fogni. Márta István igyekszik alaposan átrajzolni a fesztiválvezető pozícióját: az önmérséklet jegyében szerényen és

elegánsan tevékenykedő "arc" helyett (köszönet Jordán Tamásnak) zavaros ötletdömpinggel, önmaga fontosságának erőteljes túlhangsúlyozásával, az egyes szám első személy mostanában elharapózott divatjával operál. Pécs meg csak nézi.

Pécs városa eddig is jó helye volt a fesztiválnak, mostantól viszont egyenesen ideális; sikerült belopakodnom az egyelőre építési területnek számító Zsolnay-telepre. Itt rengeteg pénzből és tetemes hozzáértésből olyan kulturális központ készül, ahol a színházi fesztivál a maga szerteágazó igényeivel további otthonokra lelhet. Ráadásul - mint ez Páva Zsolt polgármester határozott tartalmú és hangú felszólalásából kiderült - Pécs nemcsak szereti ezt a fesztivált (pénzzel is), így, ahogy van, hanem direkte pártolja a sokszínűségét, zsibongását, és nem kíván előfizetni a politikai indíttatásból elkövetett művészi egyszínűségre. Pécs színházszerető népe jó és értő közönsége a fesztivál előadásainak, kíváncsi a programokra, és nyitott minden stiláris és tartalmi újdonságra. Színvonalas színházi fesztivált érdemel, nem ilyen-olyan keresztmetszetet. Páva érzékelhető indulata egyébként a távollévő Vidnyánszky korábban (ugyancsak levélben) előterjesztett ötletére válaszolt, aki vándorfesztiválról és kivált debreceni helyszínről álmodott.

A POSZT-on ezúttal jelen volt vagy tizenöt külföldi színházi ember is. Számos tapasztalatot szereztek, annyi biztos; a kritikusok céhe igyekezett biztosítani jelenlétük hasznosságát háttérbeszélgetésekkel, informális diskurzusokkal. Fölmerült, hogy esetleg külföldi előadások meghívásával is érdemes gazdagítani a pécsi találkozót - szerintem inkább egy másik, nemzetközi fesztiválban érdemes gondolkodni, ha majd megint normális országban élünk; addig maradjon ez a magyar színház legjobbjaié.

Egyelőre csak néhány nyomatékos kérés árnyalja a jövő évi válogatók munkáját: *lehetőleg, ha mód van rá,* egy színházból és egy rendezőtől csak egy előadás legyen a listán. Persze ha nincs rá mód, mert olyan fenejók, hogy a franc vinné el ezeket a zseniket, akkor lehet kettő - értelmezze mindenki, ahogy akarja; én úgy, hogy az előzetes szándék ellenére egyelőre nem vésetett kőbe a korlátozás. Ez jó, ugyanis ha a cél a legjobbak szerepeltetése, akkor ezzel bizony nemigen fér össze más szempont, sem ideológiai, sem geográfiai, sem formai, sem tartalmi, sem mennyiségi. A *legjobb* ugyanis mindent visz, mindent fölülüt. Mert a legjobb. Szubjektív? Naná. A szubjektíve kiválasztott három ember szubjektív véleményének szubjektív summája. Szubjektív-e a fesztiválvezető kiválasztása?

Ja, nem három, hanem négy válogató lesz jövőre: a Magyar Színházi Társaság által delegált Lőrinc Katalin tánckritikus, Rockenbauer Zoltán művészettörténész és a Színházi Kritikusok Céhe által választott Zappe László kritikus mellett a fesztiválvezető döntése alapján utólag belépett a testületbe Bicskei István táncos-színész is, aki három hónapos késedelemmel fog neki a válogatás nehéz munkájának. ' egyébként bekerült az idei POSZT zsűrijébe is. Több helyről megerősített információ szerint a Teátrumi Társaság, vagyis Vidnyánszky Attila a debreceni előadások távolmaradásának veszélyével nyomatékosította ezt a kérést. A Teátrumi Társaság, amely az első, politikai alapon létrejött színházi csoportosulás, és mint ilyen, a színházi szakma megosztásának fáradhatatlan élharcosa, egyre inkább követelés formájában kér, és - mint elnökének megnyilvánulásai markánsan mutatják - egyre nehezebben tűri mind az ellentmondást, mind a sajátjától eltérő véleményt. A fesztiváligazgató pedig - a paradox megoldások híveként - a megosztottság elleni küzdelem jegyében igyekszik figyelembe venni ezeket a kéréseket. S ha ehhez hozzávesszük, hogy ugyanez a társaság, illetve ugyanezek az emberek politika-, illetve politikus-közelségüket kihasználva mind erősebben befolyásolják a mai magyar színházművészet anyagi, személyi és egyéb körülményeit, a jövő nem tűnik rózsásnak.

A POSZT versenyelőadásainak mezőnyét a politika által megfelelőnek tartott irányba befolyásolhatja például a válogatók összetétele, akár a mostani bővítés további bővítésének formájában. Amikor az egyik szakmai beszélgetésen megkérdeztem Márta Istvánt, vajon hány fővel bővül még a válogatóbizottság, föltehetően viccesnek szánt tónusban jelezte, hogy

bármennyivel, hiszen "ő a fesztiváligazgató, és ehhez joga van".
Ugyanez a frappáns mondat hangzott el akkor is, amikor - a fesztiválok történetében eleddig példátlanul - Márta részt akart venni a zsűri végső, a díjakról döntő ülésén is. Noha a POSZT egyik tulajdonosának, a Magyar Színházi Társaságnak a vezetői előre figyelmeztették őt a dolog képtelenségére, mégis odament, hogy "megfigyelje, hogy zajlik a döntés, és óvja őket a részrehajlástól". Előbb a zsűri színikritikus tagja, majd pedig a többiek is határozott, egyértelmű tiltakozásra kényszerültek annak érdekében, hogy végül magukban, vigyázó tekintet nélkül adhassák ki a díjakat (például a legjobb előadás díját az Alföldi Róbert rendezte *Vadászjelenetek...*-nek, a legjobb rendezés díját Mohácsi Jánosnak, a különdíjat pedig a Katona *Mizantróp*jának). A fesztiválvezető végül nem borította fel székét, csak

ajtót becsapva távozott

Ezt nemigen lehet bocsánatkéréssel elsikálni, hiszen nem a tett, hanem az azt diktáló gondolkodásmód több mint árulkodó.
Az idei POSZT-on a Király utcán, de még az off programokon is érződött a feszültség - bár a fesztiválvezető által emlegetett frusztráltság nem annyira. A leginkább szakmai terepnek a dramaturgok által szervezett Nyílt Fórum tűnt, ahol a délutáni felolvasószínházak mellett délelőttönként fontos, "nettó" szakmai kérdésekről lehetett beszélgetni. Az elsőn - Závada Pál és Bérczes László fölvezetése után - azokról a darabokról, amelyek a társadalom elesettjeiről, alsó rétegeiről szólnak; mind több van belőlük mostanában. Ahogy az "apokaliptikus", világvégét jósló vagy mutató darabokból is: ezekről Heller Ágnes és Dömötör András fölvetései alapján cseréltünk eszmét. És itt a verses dráma: hétköznapi témák, sőt banális, olykor szappanopera-szerű történetek szólalnak meg emelkedett, elaborált verses formában - erről Márton László és Pinczés István kezdett vitát. Jó volt - és teljességgel abszurd - arról vitatkozni, amihez a legtöbb közünk kellene, hogy legyen: zárvány ma már.
A POSZT - bár sokan, kivált a távolmaradók az ellenkezőjét állítják - hű lakmuszpapírja a színházi élvonalnak. Most például mutatta a veszélyeztetettségét, a fenyegetettségét is - a politikai akarat erőszakos érvényesítésének szándékát. És mutatta a színházi szakma élvonalának dacreakcióját is: makacsul végzik a dolgukat, előadásokat csinálnak arról, amiben élünk. Ha lenne értelme a "remény színháza" nevű blődségnek, amely szerint a színháznak a vágyott, emelkedett, kebeldagasztó identitásról kéne szólnia (Blaskó Balázs találmányát Mohácsi János híresítette el művészi formában az *Egyszer élünk...* című előadásban), hát akkor ez az, ők a remény színháza, vagy inkább a színház reménye.
Mert hát a színházat még sosem csinálta meg a politika. Sokan bíznak abban, hogy most majd fogja - de erre legföljebb negatíve, tiltás, törlés, lefejezés formájában képes. Mert pozitíve, a teremtés felől a politikát a színház nem érdekli, ezért is veszi ki belőle a pénzt, immár tekintet nélkül a politikai hovatartozásra is. Vagyis: érdemesebb jó színházat csinálni.
És ha az új fesztiválvezető a kiegyensúlyozás jegyében és nevében szakmai beavatkozáshoz folyamodik, az mintegy természetesen megszüli önmaga következményét: a valóban legjobbak máshol és másként fogják megmutatni magukat, amit Pécs városa és a magunk nevében is igen sajnálnánk. Mert ebben a meccsben csak a színház győzhet.